

HIFOs høringssvar til forslag til ny arkivlov

Vi viser til NOU 2019:9 *Fra kalveskinn til datasjø – Ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver* som er sendt på høring.

Innledning

HIFO støtter lovens overordnede begrunnelse og målsetning, og ser behovet for at loven dekker nye områder.

Våre medlemmer er både ansatt i arkiv og brukere av arkivene. Vårt høringssvar vil ikke diskutere lovteksten i detalj, men vil særlig konsentrere seg om de aspektene ved lovutkastet som vi mener påvirker historikernes muligheter til å kunne utøve faget sitt, til samfunnets beste.

Selve høringssvaret er bygd opp med seks hovedpunkter, som presenteres i den rekkefølgen disse temaene dukker opp i lovutkastet. Det sjette punktet behandler et spørsmål som ikke er berørt i selve lovteksten, men som diskuteres i sammendraget (Del I, kap. 2, 6.6.7). Til hvert hovedpunkt hører en kortfattet anbefaling.

Alle sidetall (i parentes) viser til NOU-en.

1. Om personopplysninger (§§ 22–25)

Det er uklart for oss både hva personvernforordningen og den nye arkivloven innebærer for historikere i Norge. Videre merker vi oss at forslaget til ny arkivlov ikke avklarer dette.

På flere punkter synes lovforslaget å være en slags helgardering. NOU-en kan leses som en understrekning av at Arkivverket må styrkes for å møte utfordringene som kommer med personvernforordningen, uten å ta hensyn til brukerne.

Utvalget peker selv på at det vil kreve ny juridisk ekspertise og store ressurser å følge opp personvernforordningen, og videre at det er «gode rettspedagogiske grunner til å regulere praktisk viktige spørsmål i loven her [...]» (s. 82). HIFO er enig i dette, men savner slike praktiske avklaringer i NOU-en.

Spørsmålet er: Hva betyr de nye bestemmelsene med hensyn til behandling av personopplysninger for historikere som arbeider med arkiver som er yngre enn 120 år?

Det som først og fremst krever en nærmere praktisk avklaring, er knyttet til hhv. personopplysningsperiodens relative avgrensning og rekkevidden av taushetsplikt og innsynsrett.

«Opplysning om en avdød person anses som en personopplysning etter denne loven til det er gått 20 [10] år fra dødsfallet. Er tidspunktet for dødsfallet ikke kjent, skal **opplysningen** [vår uth.] håndteres som en personopplysning inntil den er 110 år gammel.» Slik lyder § 23 første og annet punktum. Dette er vanskelige kriterier å bruke og navigere etter. Når blir en opplysning om en slik person 110 år gammel? 110 år etter personens fødsel, 110 år etter personens død, eller 110 år etter at den spesifikke hendelsen fant sted?

Mange historikere, trolig de fleste, arbeider med kildemateriale som er yngre enn 120 år gammelt. HIFO forutsetter at den nye arkivloven vil legge til rette for at historisk forskning vil kunne planlegges og gjennomføres som før, dvs. gjennom innsynssøknad og taushetserklæring knyttet til arkivmateriale i løpet av «personopplysningsperioden».

HIFO anbefaler at det arbeides mer med å tydeliggjøre lovens virkeområde og samspill med andre personvernbestemmelser, slik at loven også kommuniserer tydelig med brukerne av arkiv.

2. Om langtidsbevaring (§§ 26–33; jf. § 13)

Historiefaglig kompetanse i arkivsektoren er nødvendig for å kunne vurdere ettertidens interesser og behov for samfunnsdokumentasjon. Tradisjonelt har langtidsbevaring blitt vurdert i etterkant av saksbehandlingen, mens den nye arkivloven sterkere vektlegger at vurderingen bør skje proaktivt, «før saksbehandlingen starter» (Del III, kap. 14.4.1, s. 160). Dette er ett område hvor historiefaglig kompetanse bør utnyttes.

Arkivverkets behov for å forankre bevaringspraksisen i allmenhetens interesse, forutsetter på samme måte historiefaglig kompetanse. Ett eksempel gjelder plikten til å dokumentere ut fra konkret vurdering (§ 13). Etter lovteksten bør arkiver etter offentlige utvalg dokumenteres «dersom det åpenbart vil ha interesse for ettertiden» (§ 13 første ledd). Men «åpenbart» er et vanskelig kriterium.

Retten til å kjenne sin egen historie og retten til å bli glemt er et område som i særlig grad handler om og påvirker historikernes utøvelse av sitt fag. Utvalget peker på at det er vanskelig å veie mellom bevaringshensyn og slettehensyn, og at ulike parter kan ha ulike interesser som også kan variere over tid (Del II, kap. 6.4, s. 74).

Samtidig er det viktig å understreke at forhold utenfor arkivsektoren – diskrimineringsprosesser, stigmatisering, sosial utstøting osv. – trolig vil påvirke folks ønske om å glemme og å bli glemt.

Utvalget peker på personvernforordningens forale punkt 158, der det anbefales at personopplysninger bør kunne «viderebehandles for arkivformål» med tanke på å dokumentere forbrytelser mot menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser (Del II, kap. 10.3.3, s. 113). Senere henviser utvalget til personopplysningsloven av 2000 og forbudet mot

å behandle visse typer «sensitive» personopplysninger, slik som rase/etnisitet, politikk, religion, overbevisning, fagforeningsmedlemskap, seksuelle forhold og seksuell legning (s. 116). Og igjen – i «allmennhetens interesse» vil det likevel være behov for unntaksregler som tillater, og kanskje til og med stimulerer til, viderebehandling.

HIFO ser fullt ut disse dilemmaene. Derfor vil vi gi en støtteerklæring til Arkivverket. Å bevare sensitiv samfunnsdokumentasjon er avgjørende for samfunnets hukommelse og rettsstatens utvikling. Dypest sett er dette et humanistisk prosjekt. Arkivverket må sikre at den dokumentasjonen som er nødvendig for at man i framtida skal kunne undersøke alle typer historiske problemstillinger, blir bevart.

HIFO anbefaler at Arkivverkets historiefaglige kompetanse sikres.

3. Konvertering og destruksjon av nyere, ikke-digitale arkiver (§ 29)

Vi stiller oss kritiske til konvertering og destruksjon, slik dette er formulert i §29 tredje ledd første punktum: «Arkiver fra 1951 eller senere på ikke-digitale lagringsmedier kan konverteres til digitale lagringsmedier og det ikke-digitale mediet destrueres».

Vi mener at dette ikke bør med i en arkivlov. Grunnlaget for denne typen vurderinger vil hele tida kunne endre seg, og må løses på annen måte enn gjennom lov.

HIFO anbefaler at det som står om mediekonvertering og destruksjon av nyere, ikke-digitale arkiver, tas ut av lovutkastet.

4. Tilgjengeliggjøring (§ 32)

Lovutkastets §32 omhandler plikten til å gjøre arkivene tilgjengelige. Underpunkt 3 regulerer tilgangen til ikke-digitale arkiver, som skal være tilgjengelige «hos en arkivinstitusjon eller i annet hensiktsmessig lokale». Det er avgjørende for historikere i Norge at tilgangen til alt materiale i ikke-digitalisert form sikres.

HIFO stiller seg kritisk til at lovutkastet åpner for å innføre betalingsgebyr (§ 32 sjette ledd). Et slikt gebyr må veies opp mot offentlighetens, gruppers og enkeltpersoners rett til å få tilgang.

I praksis vil det være svært krevende, og kanskje tilfeldig, å vurdere hva som skal regnes som «særlig omfattende arbeid».

HIFO anbefaler at prinsippet om fri tilgang til arkivmateriale følges så langt det er mulig.

HIFO anbefaler at vilkårene for arkivbrukere som har behov for å undersøke ikke-digitalisert materiale, sikres.

5. Særskilt verneverdige privatarkiver (§ 37)

HIFO støtter lovutkastets vektlegging av privatarkivenes betydning og forsøket på å styrke vern om privatarkiver. For øvrig stusser vi over at betegnelsen «privatarkiver» ikke er brukt i paragrafens overskrift og i de to første leddene.

Vi vil understreke hvor viktige privatarkivene er for historikere.

HIFO har kompetanse til å vurdere hvilke privatarkiver som skal anses for særskilt bevaringsverdige, og mener at slike vurderinger best vil gjøres i et samarbeid mellom Arkivverket og aktuelle brukerorganisasjoner med lokal forankring.

HIFO anbefaler å nedsette en kommisjon for løpende vurdering av vern om privatarkiver.

6. Om forskning og kompetanse i arkivsektoren

Arkivverket er i en omformingsprosess. For HIFO, og alle andre aktører som skal avgi høringssvar til utkast til ny arkivlov, skaper dette et generelt usikkerhetsmoment. Vi vet ikke helt hva vi snakker inn i. Det må tilstrebes at kompetansen i arkivsektoren forblir så bredspektret som mulig.

Det er viktig at loven klart slår fast at det må legges til rette for «vitenskapelig forskning og annen granskning» (§ 1 annet ledd bokstav e). For at Arkivverket skal kunne innfri dette løftet, er det nødvendig å sikre forskning og kompetanse i arkivsektoren.

Underpunkt 4 til lovutkastets §32 fastslår at arkivbrukerne skal kunne få «hjelp og veiledning». Også dette er av største betydning for at historikere skal kunne utøve sin faglige virksomhet. Historikere er arkivbrukere som trenger kompetente arkivansatte. Dette kan *for eksempel*, for å være konkret, bety kompetanse på materiale fra middelalder eller tidlig nytid. Vi vil understreke viktigheten av det som sies under avsluttende vurderinger i sammendragets kap. 11 (annet strekpunkt, s. 137):

Ikke alt kan søkes opp i kataloger. For å sørge for reell tilgang er det nødvendig å sikre at virksomhetene i arkivsektoren har kjennskap til de enkelte arkivene sine, sammenhengen mellom dem og organisasjonen de oppsto i.

Sett i lys av dette stiller vi oss kritiske til den beskrivelsen som gis av Arkivverkets egen forskning hittil (s. 81):

Mye av forskningen har vært selvvalgt og utført av amanuensis- og førsteamanuensisstillinger med forskningsrett i Arkivverket og har i stor grad vært konsentrert om historiske temaer. Mindre av forskningen har tatt for seg arkivfaglige temaer, og svært lite har handlet om digitale arkiver og digitale utfordringer.

Dette framstår polemisk og lite tillitvekkende, og leses av HIFO som en kritikk av Arkivverkets egne forskere. Dette er uheldig, fordi det kan skape en potensiell konflikt mellom interne og eksterne forskere. Historiefaglig kompetanse er en helt nødvendig del av, og en forutsetning for, gode arkivfaglige vurderinger og praksiser. Her er det ingen motsetning.

For at arkivansatte skal kunne bistå historikere på en meningsfull måte, trengs mer enn digital forskningsinfrastruktur og kjennskap til arkivene. Det må også finnes rammer for de ansatte i arkiv til å gi faglig veiledning og til å gi forskere tilgang til originalmateriale ved behov.

Gjeldende arkivlov sier ingenting om forskning i arkivene (jf. s. 132). Det kan være grunn til å vurdere om den nye loven bør slå fast at det også skal legges til rette for forskning i arkivene.

HIFO anbefaler at behovet for historiefaglig kompetanse i arkivsektoren anerkjennes i den nye loven.

HIFO anbefaler at en ambisjon også om å legge til rette for forskning i arkivene, tydeliggjøres i ny lov.

Styret i Den norske historiske forening (HIFO)
v/ Thomas V.H. Hagen, leder